

¶ Allan Røder: *Danske talemåder*, 616 sider. Gads Forlag, Køben-

havn 1998. [Delvist illustreret] ISBN 87-12-03081-3.

¶ Stig Toftgaard Andersen: *Talemåder i dansk - Ordbog over idiomer*. Munksgaard 1998. [I serien Munksgaards ordbøger]. ISBN 87-16-11431-0.

På mit skrivebord ligger der to bøger fyldt med danske talemåder, også kaldet idiomer. En talemåde er f.eks. "at male byen rød" som er kendetegnet ved at det er en temmelig fast ordforbindelse hvis betydning man ikke kan regne sig frem til ud fra betydningen af de enkelte ord. Og nu vil jeg så gerne slå to fluer med et smæk ved at sammenligne de to samlinger af talemåder hvorefter jeg så kan udpege den bedste. Men ligesom man ikke så godt kan sammenligne æbler med pærer, så er det også her vanskeligt at sammenligne de to talemåde-bøger, for de tilbyder læseren forskellige ting. Men jeg vover alligevel pelsen.

I forordet til *Talemåder i dansk - Ordbog over idiomer* skriver forfatteren Stig T. Andersen (STA) at der i planlægnings- og tilblivelsesfasen af hans bog er udkommet "mindst syv mindre samlinger af talemåder på det danske marked foruden én større, men det har ikke kunnet anfægte min tro på det berettigede i, at min egen mere omfattende plan blev ført til ende". Ved den "større" samling henviser STA selv i en note til *Danske talemåder* af Allan Røder (AR). Man kan nu få det indtryk at "mere omfattende" betyder at der er flere opslagsord i *Talemåder i dansk* end i *Danske talemåder*. Og heri har STA ret, for selvom *Talemåder i dansk* indeholder "over 3500 udtryk og vendinger i dansk", mens *Danske talemåder* "bringer mere end 5000 eksempler", så er der faktisk - med et slag på tasken - alligevel 'kun' ca. 2000 opslagsord i *Danske talemåder*; idet der netop er tale om eksempler der viser brugen af en talemåde. Går man altså direkte efter antal talemåder, får man mest for pengene hos STA.

Talemåder i dansk ER omfattende og i efterskriftet (s. 381) står der ligefrem at den samlede masse af talemåder i dansk andrager godt 3.500 talemåder, altså det samme tal som der reklameres med på forsiden. Men det udelukker naturligvis ikke at AR har talemåder med, som STA ikke har, tag f.eks. "at spise kirsebær med de store".

Når STA skriver "mere omfattende" om sin bog, så må han henvise

til fire ting: 1) ordbogsartiklernes opbygning 2) de omfattende registre 3) det teoretiske efterskrift 4) samt den omhyggelige definatoriske afgrænsning der ligger bag udvælgelsesproceduren.

Først artiklernes opbygning, hvor STAs artikler indeholder 8 kategorier: opslagsform, variantformer, stiloplysninger (med 5 undergrupper), bibelhenvisning, definition, henvisning til dansk emneregister (med 30 undergrupper), engelske, tyske og franske ækvivalenter (hvis sådanne findes naturligvis) samt synonyme danske talemåder. Artiklerne hos AR er mindre ordbogsagtigt opbygget og indeholder: artiklens indledning (selve talemåden), autentisk eksempelmateriale i form af citater, citaternes kilder, kommentarer til talemåden, kategorien "forældes" (om talemåden er ved at blive forældet), stilleje (med tre undergrupper) samt oprindelse. Hvad der er mest brugbart, afhænger selvfølgelig af hvad man har brug for, men noget siger mig at STAs variantformer, ækvivalenterne på de tre hovedsprog og synonymerne er endog meget anvendelige hos den almindelige bruger. AR scorer til gengæld point på det store autentiske eksempelmateriale (til tider i form af ligeledes autentiske reklamer og tegninger), kommentarerne til talemåderne (hvordan talemåden er opstået) samt oplysningerne om deres oprindelse. Et lille eksempel der viser hvad de to bøger kan tilbyde: er man blevet træt af udtrykket "at sætte kikkerten for det blinde øje", så er der gode chancer for at man kan finde en synonym talemåde hos STA (i dette tilfælde: "at stikke hovedet i busken"), og samme sted kan man, hvis man er i gang med en oversættelse, finde det tilsvarende udtryk på tysk og fransk (men ikke på engelsk i dette tilfælde). Men vil man have konkrete, autentiske eksempler på anvendelsen af "at sætte kikkerten for det blinde øje", så bør man anskaffe sig AR (der i dette tilfælde har fire citater), og hos AR er der måske også knyttet nogle oplysende kommentarer til udtrykket (i dette tilfælde historien om den engelske vice-admiral Nelson).

For det andet rummer STA en række registre. Det danske register rummer hele 30 undergrupper, hvor f.eks. gruppe 12 om skibsfart har en række henvisninger til talemåder, hvor kerneordet stammer fra skibsfarten. De engelske, tyske samt franske registre henviser fra et kerneord i de respektive sprog til et dansk kerneord (opslagsord) i ordbogen.

For det tredje har STA et teoretisk efterskrift på ca. 100 sider. Det

behandler i to afsnit den terminologiske afgrænsning af begreber som talemåder og idiomer samt de idiomatiske vendingers karakteristika. Det er altsammen oplysende, velskrevet og underholdende læsning. Især fandt jeg afsnittet om kritikken mod brug af idiomer interessant; her stilles der spørgsmål som: "er idiomer menneskeforagtende og reaktionære?". Sådanne spørgsmål dukker nemlig ifølge STA op fordi man bl.a. kan hævde at idiomene/talemåderne er 1) bærere af forhistoriske fordomme og forestillinger 2) klicheer 3) sprogligt reaktionære fordi de fastholder uddøde bøjningsformer samt 4) ulogiske ("hørte du en loppe gå?"). Efterskriftet belyser talemåderne kritisk fra alle vinkler, men man mærker forfatterens sympati for sit stof i konklusionen der bærer overskriften "idiomer er fælles poesi".

Jeg har dog en grundlæggende indvending mod efterskriftet i *Talemåder i dansk*, idet jeg stiller mig tvivlende overfor om det overhovedet hører til i en ordbog som den foreliggende. Har jeg f.eks. brug for at vide hvad udtrykket "at bryde en lanse for nogen/noget" betyder, så har jeg kun brug for ordbogens konkrete information om lige præcis det udtryk - og hvis jeg vil have eksempler eller vide mere om det, så må jeg endda gå til *Danske talemåder*. Hvor grundigt informerende efterskriftet end er (nogle gange så grundigt, at det gentager sig selv), så er det overflødig i denne ordbogs- og opslagssammenhæng. Den kortfattede definitoriske afgrænsning i begyndelsen er tilstrækkelig.

Til sidst den fjerde ting som (sandsynligvis) er "mere omfattende" hos STA end hos AR: STA angiver at hans omhu vedrørende den definitoriske afgrænsning og det efterfølgende udvælgelsesarbejde har gjort projektet langvarigt. Herom vidner det teoretiske efterskrift (men det berettiger stadig ikke dets eksistens i denne sammenhæng), og der hersker absolut ingen tvivl om at STAs bog er gennemsyret af grundighed. AR har dog også brugt lang tid på sit projekt: 11 år tog indsamlings- og udgivelsesarbejdet, skriver han i forordet.

Konklusion bliver at går man efter antallet af talemåder og vil have rub og stub (samt et teoretisk efterskrift oven i hatten), så skal man have fat i *Talemåder i dansk*, men vil eller kan man nøjes med et mindre udvalg (af de mest brugte) talemåder hvis brug er belyst i en række autentiske eksempler og som af og til får en kommentar med på vejen, så er *Danske*

talemåder sagen. Eller sagt mere kortfattet: *Talemåder i dansk* er det omfattende opslagsværk, mens *Danske talemåder* kan bruges som hyggelæsning. Køb derfor begge dele: både æblerne og pærerne.

Anders Bay, Rijksuniversiteit Groningen